

FRANCISZEK STEFCZYK (1861-1924)

Urodzony 2 grudnia 1861 r. w Krakowie, zmarły tamże 30 czerwca 1924 r. – pedagog, ekonomista, działacz społeczny, polityczny i spółdzielczy. Jego ojciec wywodził się z włościańskiej rodziny zamieszkałej we wsi Bachowice koło Wadowic, a pełnił obowiązki sekretarza Rady Powiatu w Krakowie. Już w latach nauki w Gimnazjum św. Anny Franciszek Stefczyk wraz z przyjaciółmi ze szkolnej ławy – m.in. Feliksem Konecznym – zorganizował spisek niepodległościowy, który następnie przekształcił się w kółko samokształceniowe. Po ukończeniu gimnazjum rozpoczął studia historyczne na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Następnie wyjechał na rok do Wiednia, tam na Uniwersytecie Wiedeńskim słuchał wykładów z ekonomii i prawa państwowego u prof. Wawrzyńca Steina, za sprawą którego po raz pierwszy usłyszał o rozwijającej się w Niemczech spółdzielczości oszczędnościowo-kredytowej Fryderyka W. Raiffeisena. W 1884 r. podjął pracę nauczyciela w średniej Szkole Rolniczej w Czernichowie koło Krakowa. Nawiązał wówczas bliższe kontakty z ludnością rolniczą, angażując się coraz mocniej w pracę społeczną na wsi. Organizował liczne odczyty i prelekcje, kładąc nacisk na potrzebę solidaryzmu w myśl hasła „ze szlachtą polską polski lud”. W 1889 r. widmo głodu zaczęło zaglądać w oczy galicyjskich chłopów w związku z rok wcześniejszą klęską nieurodzaju. Szukając wyjścia z tej sytuacji Stefczyk zaproponował założenie własnej instytucji oszczędnościowo-kredytowej opartej na wzorach Raiffeisenowskich, nakierowanej na potrzeby drobnych producentów, której celem miała być walka z pleniącą się lichwą towarową i pieniężną. Za pieniądze proboszcza z Czernichowa ks. Edwarda Królikowskiego, udał się do Związku Spółek Raiffeisena w Münster po to, aby zapoznać się na miejscu z zasadami ich działania oraz strukturą organizacyjną. Po powrocie zorganizował w styczniu 1890 r. pierwszą w Galicji kasę oszczędnościowo-pożyczkową systemu Raiffeisena. Terenem działalności kasy był obszar jednej lub kilku gmin, obejmujący od 1000 do 3000 mieszkańców, co umożliwiało redukcję kosztów jej

utrzymania. Każdy nowo wstępujący do kasy zobowiązany był wpłacić niewielką sumę odpowiadającą jednemu udziałowi, który pozostawał własnością członka, a jego wycofanie było równoznaczne z utratą członkostwa. Od początku przestrzegano też zasady, iż kasy mają zajmować się wyłącznie działalnością kredytową, co zdecydowanie odróżniało je od organizacji Raiffeisena, którym nadawano bardzo wszechstronny charakter. Liczba członków kasy w Czernichowie wynosiła w pierwszym roku działalności 143 osoby, w następnych latach zwielokrotniła się pięciokrotnie. Przełożonym zarządu kasy początkowo był ks. Królikowski, obowiązki kasjera sprawował zaś sam Stefczyk. Powodzenie przedsięwzięcia zaowocowało podobnymi inicjatywami, w efekcie pod koniec XIX w. działało już 26 tego rodzaju placówek. W 1891 r. Stefczyk powołał do życia spółdzielnię rolniczo-handlową pod nazwą Bazar Kółka Rolniczego, w tym samym roku stworzył też Związek Handlowy Kółek Rolniczych w Krakowie, którego celem miało być stworzenie bazy zaopatrzeniowej dla sklepów kółek rolniczych oraz zapewnienie im systematycznej opieki i lustracji. Za tym przykładem w następnych latach założono kilkanaście podobnych organizacji handlowych o charakterze prowincjonalnym, m.in. we Lwowie, Nowym Sączu, Dębicy, Krośnie i Tarnobrzegu. Zdając sobie sprawę, iż powodzenie przedsięwzięć takich jak kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz sklepy spółdzielcze w dużej mierze zależy od zwiększenia produktywności słabych i karłowatych gospodarstw chłopskich w Galicji, Stefczyk tworzył aparat spółdzielczy również na tym polu. Efektem tych działań było 109 spółek mleczarskich posiadających 131 filii powstałych na terenie Galicji przed wybuchem I wojny światowej. Te trzy typy organizacji spółdzielczych wyczerpywały zasięg oddziaływania Stefczyka w XIX wieku. Wyraźnie zastrzegał on, iż spółdzielczość nie zmierza bynajmniej do wprowadzenia perspektywicznie na wsi ustroju kolektywnego, wręcz przeciwnie jej celem ma być wzmocnienie własności prywatnej i siły indywidualnych gospodarstw. Nie tworzył też jakichś maksymalistycznych programów gruntownego przekształcenia całokształtu stosunków społeczno-gospodarczych, zaprowadzenia w przyszłości hegemonii modelu spółdzielczego jako obowiązującego i dominującego – model ten miał w jego ujęciu stanowić jedynie pewną korekturę systemu kapitalistycznego. Na początku XX w. Stefczyk wiąże się z galicyjskim ruchem ludowym. W 1908 r. został z listy Polskiego Stronnictwa Ludowego wybrany do Sejmu Krajowego, w którym działał w komisjach: bankowej, reform agrarnych, budżetowej i drożyznianej. W 1913 r. na skutek konfliktu części działaczy partyjnych złożył mandat poselski i wystąpił z PSL. Po wybuchu wojny poparł Naczelny Komitet Narodowy i tworzone pod jego egidą legiony, wezwał też kasy oszczędnościowo-pożyczkowe do składania ofiar na „polski skarb wojenny” – wyniosły one w sumie ok. 300 tys. koron. W lutym 1918 r. przyczynił się do zwołania w Lublinie pierwszego zjazdu polskiego ruchu spółdzielczego, w którym wzięli udział przedstawiciele poszczególnych zaborów. Następnie z jego inicjatywy powołano wspólny Spółdzielczy Instytut Naukowy, na czele którego stanął sam Stefczyk, a w jego skład weszli m.in. ks. Stanisław Adamski, Zygmunt Chmielewski i Romuald Mielczarski. Przyjęta została wówczas również propozycja Stefczyka dotycząca integracji naczelných instytucji spółdzielczych, dzięki temu powstała w 1919 r. Centralna Kasa, będąca pierwszą ogólnopolską instytucją spółdzielczą. W końcowym okresie swojego życia zdecydował się na podjęcie pracy naukowo-dydaktycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim, w związku z tym rozpoczął też starania o uzyskanie habilitacji w dziedzinie spółdzielczości na UJ. Rada Wydziału Rolnego 30 czerwca 1924 r. przyznała mu veniam legendi z zakresu spółdzielczości, tego samego dnia po przebytej wcześniej operacji przewodu pokarmowego

Stefczyk zmarł. Był autorem m.in. prac O spółkach systemu F. W. Raiffeisena (Kraków 1890), Wskazania o zakładaniu i prowadzeniu włościańskich spółek mleczarskich (Lwów 1897), Rolnicze stowarzyszenia pożyczkowe (Warszawa 1914), Zadania spółdzielczości rolniczej w dobie obecnej (Warszawa 1921).

Rafał Łętocha